

доцільні рішення, допомагати правильно обирати лінію поведінки в конкретних ситуаціях. Це повинно забезпечити належний громадський порядок та громадську безпеку в період підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. з футболу.

Отже, однією з головних умов успішного

забезпечення громадського порядку і громадської безпеки під час проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. з футболу є правильне, обґрунтоване залучення сил і засобів вищих навчальних закладів МВС України.

Надійшла до редколегії 30.11.2009

Анотації

Розглянуто комплекс організаційних заходів щодо розв'язання проблем безпеки та правопорядку, які виникають під час підготовки та проведення чемпіонату Європи 2012 р. з футболу та участі у цих заходах особового складу вищих навчальних закладів МВС України.

Рассмотрен комплекс организационных мероприятий по решению проблем безопасности и правопорядка, которые возникают во время подготовки и проведения чемпионата Европы 2012 г. по футболу и участия в этих мероприятиях личного состава высших учебных заведений МВД Украины.

The complex of organizational measures directed on solving problems of safety and law and order during the preparation and conduction of Euro 2012 championship and participation in this event of personnel of higher educational establishments within the Ministry of Internal Affairs of Ukraine is researched.

УДК 343.818

А. В. ГРАДЕЦЬКИЙ,

*старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Запорізького юридичного інституту
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ І СВОБОД ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ, КОЛИШНІХ СУДДІВ ТА СПІВРОБІТНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

З проголошенням незалежності Україна стала на шлях демократичних реформ, у тому числі у сфері боротьби зі злочинністю. Одним із необхідних чинників реформ для побудови демократичної, правової держави є забезпечення прав людини, створення дієвих механізмів захисту її законних інтересів, реалізації основного принципу правової держави, згідно з яким людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження та забезпечення прав і свобод людини – обов'язком держави. Особливого значення ці положення набувають у сфері кримінального судочинства, оскільки визначають основні засади формування політики держави у сфері виконання покарань, яка має бути орієнтована не лише на створення належних умов для боротьби зі злочинністю, а й на забезпечення прав засуджених.

З прийняттям нового Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК) визначено особливе місце громадського контролю, що відіграє важливу роль у забезпеченні дотримання прав і обов'язків засуджених та адміністрації, правильного застосування покарання,

досягнення його цілей і є запорукою ресоціалізації засуджених.

Метою даної статті є розкриття можливостей громадського контролю, який повинен гарантувати захист прав і свобод засуджених, дотримання законності персоналу установ виконання покарань, допомагати звільненню з місць позбавлення волі.

У зв'язку з цим особливого значення й актуальності набуває потреба у розкритті можливостей громадського контролю, що допоможе, як правильно зазначено, перейти від «технології управління спецконтингентом до технології співробітництва із засудженими» [1, с. 88].

Загальновідомо, що жодну стратегію в галузі кримінально-виконавчої реформи не можна успішно реалізувати без участі інститутів громадянського суспільства. Треба визнати необхідність участі цих інститутів на всіх стадіях процесу кримінального правосуддя та виконання покарань. Тому більшість науковців, на нашу думку, висловлюють абсолютно слушне твердження, згідно з яким роботу, що спрямована на утвердження і збереження соціально-корисного статусу в засуджених, неможливо провадити без допомоги неурядових, правозахисних, релігійних,

інших громадських організацій чи окремих громадян. Саме вони повинні брати активну участь у проведенні профілактичних заходів з метою недопущення протиправної поведінки засуджених, а також корекції їх поведінки [2, с. 67–68].

З цього ж приводу Д. В. Ягунов зазначає, що пенітенціарна система – це цілісне явище, побудоване на принципах інтегрально-функціонального, а не відомчого управління, до якого входять не тільки органи виконання покарань, але й інші органи влади й управління, а також інститути суспільства [3, с. 7].

Громадські організації та об'єднання, які опікувалися питаннями, пов'язаними з діяльністю тюремної та кримінально-виконавчої системи (далі – КВС), мають певну історію. Достатньо пригадати іноземний досвід патронату та волонтерства, досвід дореволюційної Росії, де за участю Миколи II активно діяли піклувальні ради. В Україні громадські об'єднання виникли порівняно недавно, але з кожним роком кількість їх збільшується. У свою чергу, слід зазначити, що організації та об'єднання, які дійсно налаштовані у своїй діяльності на конструктивну співпрацю і дієву допомогу установам виконання покарань (далі – УВП), на наш погляд, можуть стати тією з'єднувальною ланкою між суспільством та засудженими, яка дасть можливість колишнім співробітникам правоохоронних органів більш швидко й ефективно адаптуватися в суспільстві після їх звільнення.

Відповідно до ч. 1 ст. 25 КВК України участь у виправленні та ресоціалізації засуджених та проведенні соціально-виховної роботи з ними можуть брати:

- об'єднання громадян;
- релігійні організації;
- благодійні організації;
- окремі особи.

Частина 2 вказаної статті визначає, що для забезпечення громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань створюються спостережні комісії [4]. Зазначимо, що Положення про спостережні комісії та піклувальні ради, які створюються при виконавчих комітетах місцевих рад, затверджені на найвищому урядовому рівні, а саме постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2004 р. № 429.

Ми приєднуємося до думки А. П. Букалова, що основним завданням громадських організацій і зокрема спостережних комісій повинна бути організація громадського контролю за дотриманням прав і законних інтересів засуджених та осіб, звільнених від відбування покарання [5, с. 33].

Проявляючи увагу до потреб КВС, неурядові організації тим самим турбуються про майбутнє суспільства, і значення їх участі в діяльності установ виконання покарань сьогодні, напевне, розуміють усі. Практика показує, що за ініціативою громадських організацій з'являються нові, ефективні форми участі громадськості у процесі виправлення засуджених. Але тільки тоді, коли громадські організації й установи виконання покарань стануть союзниками, їх діяльність позитивно впливатиме не тільки на процес виправлення засуджених, а й на поведінку персоналу та його ставлення до виконуваної роботи. Така співпраця громадських організацій та УВП сприятиме більшій відкритості та гуманізації кримінально-виконавчої системи.

Фундаментом для взаємодії установ виконання покарань і суспільства є інформування громадськості щодо питань діяльності КВС, особливостей відбування покарання засудженими, колишніми суддями та співробітниками правоохоронних органів. Адже з найвищих трибун політики майже щоденно інформують нас про продажність суддівського корпусу та правоохоронної системи, у засобах масової інформації також розповсюджуються матеріали щодо причетності працівників суду, прокуратури, міліції тощо до вчинених злочинів, більшість з яких вважається резонансними. Але коли засуджений – колишній працівник суду або правоохоронних органів – потрапляє в місця позбавлення волі, про нього не тільки забувають, але й намагаються надалі викреслити таку людину із суспільного життя. На нашу думку, необхідно зробити діяльність даної установи відкритою, щоб люди знали те, що сьогодні знає кожен засуджений, адже в'язниця повинна відігравати роль соціальної клініки для суспільства, і тому суспільство повинно знати проблеми КВС, а конкретно даної установи, засуджених, які там утримуються, персоналу, який повинен дотримуватись законності при виконанні покарань, забезпечувати охорону, нагляд і безпеку засуджених та не порушувати їх права.

Незважаючи на вчинення тяжких злочинів, суспільство, а саме громадські організації та об'єднання, повинні спонукати засуджених, колишніх працівників суду та правоохоронних органів, до виправлення й дотримання надалі правослухняної поведінки. Але втручання суспільства в діяльність даної установи, налагодження системи громадського контролю до цього часу практично мінімізоване. Це підтверджується багатьма факторами і зокрема неможливістю безперешкодного доступу до

співбесід із засудженими, надання їм певної допомоги, закритість інформації щодо дисциплінарної практики тощо. Особливу занепокоєність викликає діяльність спостережної комісії. Так, практика свідчить, що в УВП, де утримуються колишні судді та працівники правоохоронних органів, на застосування заміни невідбутої частини покарання більш м'яким розраховувати на звільнення може не кожен. На жаль, існує закріплена в законі практика, коли матеріали по умовно-дostroковому звільненню або заміні покарання більш м'яким готує адміністрація установи. Представники спостережної комісії лише формально фіксують у протоколі подані матеріали, практично відтворюючи висновки адміністрації про можливість дострокового звільнення або відмову. Так, кількість осіб, які за формальними ознаками підлягають заміні невідбутої частини покарання більш м'яким, становила 35 осіб у цьому році, і всі 35 справ було розглянуто на засіданні комісії установи. На засіданнях комісій установи було відмовлено 18 засудженим – практично половині, причому, на нашу думку, більшість відмов були не обгрунтованими.

Ми вважаємо, що працівники кримінально-виконавчої системи від базового до найвищого рівня в юридичній ієрархії мають розглядати себе не лише як державних службовців, а і як осіб, що слугують конкретним людям, суспільству в цілому, адже КВС – це не лише державна інституція, а й інституція суспільна, яка складається не тільки з людей зі службовими рангами, званнями тощо, а й із представників решти суспільства, яким не байдуже становище засуджених, їх колишніх колег, перспективи їх життя та можливості подальшої реадaptaції у суспільстві після звільнення. Нарешті кожний має усвідомлювати, що його держава, громада, місто тощо можуть стояти на шляху цивілізованого поступу, лише усвідомлюючи не тільки відповідальність тих, хто за ґратами, а й власну перед тими, хто засуджений, що не буде соціального прогресу, якщо його не буде у сфері гуманного ставлення співвітчизників, навіть тих, хто вчинив зло.

Досвід прояву громадської активності щодо реформування та підвищення ефективності функціонування КВС можна спостерігати у взаємодії недержавних (громадських) організацій із КВУ й за іншими напрямками. Як нам відомо, з 1 січня 2004 р. Менську виправну колонію № 91, що знаходилася в смт. Макошино Менського району Чернігівської області, наказом ДДУПВП № 261 від 12 грудня 2003 р.

управління ДДУПВП в Чернігівській області визнано установою середнього рівня безпеки та видано відповідний сертифікат. Наказом Голови ДДУПВП № 66 від 20 квітня 2004 р. при Менській виправній колонії № 91 утворено сектор мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання з плановим наповненням 50 осіб та сектор максимального рівня безпеки з плановим наповненням 10 осіб. Одночасно зазначено, що ця виправна колонія є специфічною установою кримінально-виконавчої системи, у якій відбувають покарання засуджені колишні судді та працівники правоохоронних органів: міліції, кримінально-виконавчої системи, митної, податкової, прикордонної служб тощо. Звісно, такий контингент потребує особливої уваги та особливого контролю як з боку адміністрації, так і з боку громадськості. Проте більша частина громадських організацій не отримала певної підтримки у своїй діяльності. За роки існування колонії лише організації «Чернігівський жіночий правозахисний центр» вдалося активно співпрацювати з працівниками та засудженими цієї КВУ.

Так, з 1 липня 2004 р. «Чернігівський жіночий правозахисний центр» розпочав реалізовувати проект «сприяння практичному застосуванню пенітенціарними закладами Чернігівської області міжнародних стандартів у своїй діяльності». Мета цього проекту полягала у наданні працівникам кримінально-виконавчих установ Чернігівської області широкої інформації про міжнародні стандарти в галузі прав людини, що безпосередньо стосується їх службової діяльності; наголошенні на особливій ролі персоналу в забезпеченні та захисті прав людини, що позбавлена волі; сприянні розвитку навичок, необхідних для практичного користування інформацією, одержаною в ході реалізації проекту; стимулюванні та зміцненні у виправних установах духу законності, гуманізму та дотримання міжнародних стандартів поведінки із засудженими [6, с. 6–17]. Згодом зазначена організація реалізувала декілька інших проектів з питань виконання покарань, а саме: вивчення дотримання прав людини в установах виконання покарань, допомога в соціальній реабілітації осіб, позбавлених волі, надання фінансової, матеріальної та іншої допомоги засудженим, їх сім'ям та особам, які звільнилися з місць позбавлення волі тощо. Це приклади, які в цілому могли б згодом перерости у закономірне системне явище у всіх регіонах України, адже інституції громадянського суспільства таким чином отримали б роль елемента діючої

кримінально-виконавчої системи українського суспільства.

Не можна оминати й питання допомоги неурядових, правозахисних, релігійних та інших громадських організацій у проведенні заходів до ресоціалізації засуджених, колишніх суддів та працівників правоохоронних органів. Зазначимо, що на колишніх співробітників ОВС, які мають досить виражені корисливі мотиви в поведінці, роблять певну ставку кримінальні структури з метою залучення їх на свій бік для розширення своїх можливостей у своєчасному отриманні інформації про правове та оперативне провадження, навчання охоронців тощо. Представники криміналітету добре розуміють, що встановлення сталих контактів з такими особами значно спрощуватиме активну протидію правоохоронним структурам і практично набуває формули «товар – гроші – товар». Практиці відомі непоодинокі факти, коли кримінальні угруповання, всебічно вивчивши особистість колишнього співробітника правоохоронного органу, «супроводжують» його в період відбування покарання та пропонують після звільнення виконувати для

них роботу, що була пов'язана з їх колишньою практичною діяльністю; коли звільнений з місць позбавлення волі стикається з непереборними труднощами у пошуках житла, працевлаштуванні, налагодженні сімейних стосунків тощо [7]. Але до цього слід додати й те, що звільняються не просто колишні засуджені, а ті, хто в майбутньому мав юридичну професію та стояв на захисті правопорядку. Зрозуміло, що людям з антисоціальною спрямованістю властиве байдуже або й негативне ставлення до багатьох соціальних цінностей, що охороняються законом. Проте громадські організації можуть і повинні брати найактивнішу участь у поверненні цієї категорії громадян до правослухняного життя, відвернути їх від зрощення з кримінальними структурами.

Суспільство повинно сприяти поширенню правомірної поведінки серед своїх членів, навіть тих, хто в минулому порушував закон. Тому можна зробити однозначний **висновок** про те, що лише завдяки системі громадського контролю та діяльності громадських організацій суспільство може функціонувати та реалізувати права та обов'язки своїх членів.

Література

1. Кримінально-виконавче право: навч. посіб. / [В. А. Бадира, С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, М. М. Мінаєв, В. Г. Хашев; за ред. Т. А. Денисової]. – К.: Істина, 2008. – 400 с.
2. Романенко О. В. Пенітенціарна функція демократичної правової держави та роль громадянського суспільства в механізмі її реалізації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. / О. В. Романенко. – К., 2004. – 201 с.; Денисова Т. Запобіжна функція кримінального покарання щодо жінок, позбавлених волі / Т. Денисова // Аспект: інформ. бюл. – 2004. – № 3. – С. 5–7.
3. Ягунов Д. В. Державне управління пенітенціарною системою України: механізми ресоціалізації засуджених: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Д. В. Ягунов. – О., 2004. – 20 с.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України. – Х.: Одісей, 2003. – 112 с.
5. Букалов А. П. Практика деятельности наблюдательных комиссий / А. П. Букалов // Аспект: інформ. бюл. – 2005. – № 1. – С. 32–34.
6. Бадира В. А. Співпраця громадськості та установ виконання покарань Чернігівської області – як фактор сприяння практичному застосуванню пенітенціарними закладами міжнародних стандартів у своїй діяльності: навч. посіб. / В. А. Бадира. – Чернігів: ЧЖПЦ, 2003. – 48 с.
7. Колб О. Про деякі правові та соціальні аспекти ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі / О. Колб // Право України. – 2001. – № 8. – С. 90–92.

Надійшла до редколегії 15.12.2009

Анотації

Відзначено особливу роль інститутів громадянського суспільства у реформуванні кримінально-виконавчої системи України. Розглянуто можливості громадського контролю за діяльністю персоналу установи виконання покарань, де утримуються колишні судді та співробітники правоохоронних органів, надання допомоги засудженим у процесі відбування покарання, а також у їх ресоціалізації.

Отмечена особая роль институтов гражданского общества в реформировании уголовно-исполнительной системы Украины. Рассмотрены возможности общественного контроля за деятельностью персонала учреждения исполнения наказаний, где содержатся бывшие судьи и сотрудники правоохранительных органов, оказание помощи осужденным в процессе отбывания наказания, а также в их ресоциализации.

A special role of civil society institutes in the reformation of correction system of Ukraine is specified. Opportunities of public control over correction institution's personnel where ex-judges and law enforcement officers are kept, of assisting convicted during completion of sentence and also their resocialization are researched.